



ΔΗΜΟΚΡΕΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

σε συνεργασία με το
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

ΔΙΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ Τ.Π.Ε. ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ – ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Η Σχέση των Ειδικών Μαθησιακών Δυσκολιών με Αγχώδη και
Συναισθηματικά Προβλήματα**

Μαρία Φωτοπούλου,616

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

Επιβλέπων Καθηγητής:

Δρ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΟΥΚΕΡΗΣ, ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ Ι.Π.Τ. - Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

2^ο Μέλος:

Δρ. ΑΓΑΘΗ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ, ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ
ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ Ι.Π.Τ. - Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

3^ο Μέλος

Δρ. ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ ΤΑΒΟΥΛΑΡΗ, ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ
ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ Ι.Π.Τ. - Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

Αθήνα

2024

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται το θέμα των ειδικών μαθησιακών δυσκολιών και τη συσχέτιση τους με προβλήματα ψυχοκοινωνικής φύσης. Η έρευνα αυτή σκοπό έχει να εξετάσει εκτενώς, να σχολιάσει, να αναλύσει και να παραθέσει πρόσφατα βιβλιογραφικά συμπεράσματα και ευρήματα που σχετίζονται με τις ειδικές μαθησιακές δυσκολίες και τα σύννοδα συναισθηματικά τους προβλήματα. Οι ειδικές μαθησιακές δυσκολίες έχει διαπιστωθεί εδώ και καιρό στην επιστημονική κοινότητα ότι συνυπάρχουν με συναισθήματα ματαίωσης θλίψης, χαμηλής αυτοεκτίμησης, άγχος, απόσυρση, φοβίες λόγω αρνητικών σχολικών εμπειριών. Τα παιδιά με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να αισθάνονται ότι δεν μπορούν να συμβαδίσουν με τους συμμαθητές τους ή να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των εκπαιδευτικών. Σκοπός της βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι να εντοπίσουμε και να συγκεντρώσουμε καίρια σημεία του ερευνητικού θέματος και να αποκτήσουμε όσο το δυνατόν πληρέστερη εικόνα και γνώση αναφορικά με τις μαθησιακές δυσκολίες και πως αυτές επιδρούν και ενυπάρχουν στο συναισθηματική σφαίρα ενός παιδιού.

Λέξεις-κλειδιά: Άγχος, Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες, Δυσλεξία, Ψυχοκοινωνικές Δυσκολίες, Κατάθλιψη

Βιβλιογραφία

- Abbasi, M. & Gheirati, S. (2022). The relationship between maternal depression and depressive symptoms and anxiety in children with special learning disorders mediated by parental stress. *Journal of Learning Disabilities* 11(4):46-61.
- Aro, T. Eklund, K. Eloranta, A. Ahonen, T. Rescorla, L. (2022) Learning Disabilities Elevate Children's Risk for Behavioral-Emotional Problems: Differences Between LD Types, Genders, and Contexts. *Journal of Learning Disabilities* Vol. 55(6) 465–481
- Becker, N., Vasconcelos, M., Oliveira, V, Dos Santos, F. C., Bizarro, L., De Almeida, R. M. M., De Salles, J. F. & Carvalho, M. R. (2017). Genetic and environmental risk factors for developmental dyslexia in children: systematic review of the last decade. *Development Neuropsychology* Volume 42, Issue 7-8. doi:10.1080/87565641.2017.1374960
- Bonuomo, M., Marini, M., Vegni, N., Melogno, S., Torregiani, G., Livi, S., et al. (2023). Analysis of Psychological and social functioning in undergraduate students with a specific learning disorder (SLD). *Brain Sci.* 13 (7):1020.
- Boyce, W. T., Frank, E., Jensen, P. S., Kessler, R. C., Nelson, C. A., Steinberg, L., et al. (1998). Social context in developmental psychopathology: Recommendations for future research from the MacArthur Network on Psychopathology and Development. *Development and Psychopathology*, 10 (2), 143–164
- Bosworth, H. & Murray, M. E. (1983). Locus of control and achievement motivation in dyslexic Children. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics* 4 (4), 253-256.
- Bozatlı, L., Aykutlu, A. C., Giray, A. C., Ataş, T. (2024) Children at Risk of Specific Learning Disorder: A Study on Prevalence and Risk Factors. *Children* 11(7):75
- Büber, A. Başay, Ö., & Şenol, H. (2020). The prevalence and comorbidity rates of specific Learning disorder among primary school children in Turkey. *Nordic journal of psychiatry*, 74(6), 453-460.
- Calcaterra, V., Schneider, L., Baresi, S., Bodini, F., Bona, F., Chillemi, C. De Silvestri, A., Zanelli, S., Obesity. *Children*, 10 (10), 1595.
- Carron C, Rutter M. 1991. Comorbidity in child psychopathology: concepts, issues and research

- Strategies. *J Child Psychology Psychiatry* 32 (7), 1063– 1080.
- Casey, R. L., & Levy, S., et al (1992). Impaired emotional health in children with mild reading Disability. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 13 (4), 256-260
- Chapman, J. W., & Boersma, F.J. (1979). Learning disabilities locus of control and mother Attitudes. *Journal of Educational Psychology*, 71 (2), 250-258.
<https://doi.org/10.1037/0022-0663.71.2.250>
- Chieffo, R., Arcangeli, V., Moriconi, F., Marfoli, A., Lino, F., Vannuccini, S., Marconi, E., Turrini, Brogna, C. Veredice, C., Antonietti, A., Sani, G., Mercuri, E.M. (2023) Specific Learning Disorders (SLD) and Behavior Impairment: Comorbidity or Specific Profile?. *Children*, 10 (8), 1356.
- Claessen, M., Dzidic, P., Boyes, M., Badcock, N., Nayton, M., & Leitaο, S. (2020). Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τον αντίκτυπο των αναγνωστικών δυσκολιών στους νέους. *Australian Journal of Learning Difficulties*, (25), 51-64.
<https://doi.org/10.1080/19404158.2020.1734952>
- Cicchetti, D. (2002). Developmental psychopathology: Reactions, reflections, projections. *Developmental Review*, 13 (4), 741–502
- Commodari, E., La Rosa, V.L., Sagone, E. Indiana, M.L. (2022) Interpersonal Adaptation, Self-Efficacy, and Metacognitive Skills in Italian Adolescents with Specific Learning Disorders: A Cross-Sectional Study. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 12 (8), 1034–1049.
- Cristofani, P. Di Lieto, M.C. Casalini, C. Pecini, C. Baroncini, M. Pessina, O. Gasperini F. Dasso Lang, M.B. Bartoli, M. Chilosi, A.M. et al. (2023) Specific Learning Disabilities and Emotional Behavioral Difficulties: Phenotypes and Role of the Cognitive Profile. *J. Clin. Med.* , 12(5), 1882.
- Δανοπούλου, Ε. Ε. & Πίττα, Ε. (2020). Συνύπαρξη Ειδικών Μαθησιακών Δυσκολιών και Προβλημάτων Συμπεριφοράς στο Δημοτικό Σχολείο. *Επιστήμες Αγωγής*, 2(2), 7-29.
 Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.lib.uoc.gr/index.php/edusci/article/view/891>
- Δόικου, Μ.(2002). *Δυσλεξία: Συναισθηματικοί παράγοντες και ψυχοκοινωνικά προβλήματα*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Εκδότης: Ελληνικά Γράμματα
- Δράκος, Γ. & Τσιναρέλης, Γ.Σ. (2011). *Ψυχοκοινωνικές παράμετροι των σχολικών δυσκολιών*.

Αθήνα: Διάδραση.

DSM-5-Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. (2013). American Psychiatric Association. New School Library, London.

Εγκύκλιος του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.3/527/89125/Γ1/3-9-2004.

Elbaum, B. (2002). The self-concept of students with learning disabilities: a meta-analysis of Comparisons across different placements. *Learning Disabilities Research and Practice*, 17(4), 216-226.

Fawcett, A. (1995). *Case studies and some recent research*. London

Forteza, D. F., Rodríguez-Martín, A., Álvarez-Arregui, E., & Álvarez-Hevia, D. M. (2021). Inclusion Dyslexia, emotional state and learning: perceptions of ibero-american children with dyslexia and their parents during the covid-19 lockdown. *Sustainability*, 13(5), 2739. <https://doi.org/10.3390/su13052739>.

Francis, D. A., Caruana, N., Hudson, J. L., & McArthur, G. M. (2019). The association between Poor reading and internalizing problems: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 67, 45–60.

Gotlib, I., & Hammen, C. L. (2002). *Handbook of Depression*. New York: Guilford.

Heward, W. L. (2011). Παιδιά με ειδικές ανάγκες: Μια Εισαγωγή στην Ειδική Εκπαίδευση (Α. Δαβάζογλου & Κ. Κόκκινος, Επιμ.) (Χ. Λυμπεροπούλου, Μετ.) (ζ' έκδ.). Αθήνα: Τόπος

Huang, Y., He, M., Li, A., Lin, Y., Zhang, X., & Wu, K. (2020). Personality, Behavior Characteristics, and Life Quality Impact of Children with Dyslexia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(4), 1415. doi:10.3390/ijerph17041415

Hulme, C., & Snowling, M. J. (2016). Reading disorders and dyslexia. *Current Opinion in Pediatrics*, 28(6), 731-735. doi:10.1097/MOP.0000000000000411

ICD-11 Διεθνής Στατιστική Ταξινόμηση Νόσων και Συναφών Προβλημάτων Υγείας (2019). Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας.

IDEIA (2004). Individuals with Disabilities Education Act Amendments of 2004, 20 U.S.C. Sect. 1400 et seq

Ihbour, S., Anarghou, H., Boulhana, A., Najimi, M., & Chigr, F. (2021). Mental health among

- students with neurodevelopment disorders: Case of dyslexic children and adolescents. *Dementia & Neuropsychologia*, 15(4), 533–540.
- Javary, F. Z. H., Jenaabadi, H., & Farnam, A. (2020). The Effect of Modifying the Sleep Pattern on Reducing the Math Learning Disorder among Elementary School Students. *International Journal of Pediatrics*, 8(10), 12197–12204.
- Johnson, B. (2017). Learning Disabilities in Children: Epidemiology, Risk Factors and Importance of Early Intervention. *BMH Medical Journal*, 4(1), 31-37.
- Kavale, K. (1988). *The long-term consequences of learning disabilities*. Oxford: Pergamon Press
- Kavale, K., & Forness, S.R. (1996). Social Skills Deficits and Learning Disabilities: A Meta-analysis. *Journal of Learning Disabilities*, 29(3), 226-37.
- Kloomok, S., & Cosden, M. (1994). Self-concept in children with learning disabilities: the relationship between global self-concept, academic 'discounting', nonacademic self-concept, and perceived social support. *Learning Disability Quarterly*, 17 (2), 140-153.
- Κωσταρίδου – Ευκλείδη, Α. (1999). *Ψυχολογία κινήτρων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Kuriakose A., Amaresha A.C., (2024) Experiences of Students with Learning Disabilities in Higher Education: A Scoping Review. *Indian J Psychol Med*. 46(3):196–207
- Lerner J., (1993) *Learning disabilities: Theories, Diagnosis & Teaching Strategies*. Boston, Ed. Houghton Mifflin Company, sixth Ed.
- Μαριδάκη-Κασσωτάκη, Α. (2011). *Δυσκολίες μάθησης: ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση*. Αθήνα: Διάδραση
- Margalit, M. (1991). Reflections on promoting classroom adjustment and social skills for students with mental retardation with an experimental/control group design. *Exceptionality* (2), 231.
- Margalit, M. (1993). Social skills and classroom behavior among adolescents with mid mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 97 (6), 685-91.
- Ματσαγγούρα Η., (1988) *Στρατηγικές Διδασκαλίας*, τομ. Β΄, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, 4η έκδ
- Merrell, K. (2003). *Behavioral, Social, and Emotional Assessment of Children and Adolescents*. London: Lawrence Erlbaum.
- Miles, T. (1996). *The inner life of the dyslexic child*. London: Whurr.

- Moneva J C, Villaro M R, Malbas, M.H (2020) Student Self-Esteem and Parental Involvement in Students' Academic Performances. *International Journal of Social Science Research*, 8 (2) doi:10.5296/ijssr.v8i2.17219
- N.3699/2008 - ΦΕΚ. 199 -Α- 2-10-2008. 'Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδ.εκπ/κές ανάγκες.
- Παντελιάδου, Σ. & Πατσιοδήμου, Α. (2007). *Εφαρμογές διδακτικής αξιολόγησης και μαθησιακές δυσκολίες*. Βόλος: Γράφημα
- Παντελιάδου, Σ. & Μπότσας, Γ., (2007). *Μαθησιακές Δυσκολίες: Βασικές έννοιες και Χαρακτηριστικά*. Βόλος: Γράφημα
- Πολυχρόνη, Φ. (2011). Σύγχρονες προσεγγίσεις για την οριοθέτηση, την ταξινόμηση και την αξιολόγηση των ειδικών μαθησιακών δυσκολιών. Στο: Τάνταρος, Σ. (Επιμ.), *Δυσκολίες Μάθησης: Αναπτυξιακές, εκπαιδευτικές και κλινικές προσεγγίσεις* (σελ19-47). Αθήνα: Πεδίο.
- Πολυχρόνη, Φ. (2011). *Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες*. Αθήνα: Πεδίο.
- Πολυχρόνη, Φ., Χατζηχρήστου, Χ., Μπίμπου, Α., (2006). *Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες Δυσλεξία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (2017). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες* Αθήνα: Διάδραση.
- Πόρποδας, Κ.Δ., (2002), *Η Ανάγνωση*, Έκδ. του συγγραφέα, Πάτρα.
- Πόρποδας, Κ.Δ., (2003). Διαγνωστική αξιολόγηση και εκπαιδευτική αντιμετώπιση των δυσκολιών στη μάθηση της γλώσσας (προφορικού λόγου, ανάγνωσης και ορθογραφίας στο Πόρποδας Κ.Δ. (επιμ.), *Διαγνωστική αξιολόγηση και εκπαιδευτική αντιμετώπιση των μαθησιακών δυσκολιών στο Δημοτικό Σχολείο*. Έκδοση στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου ΕΠΕΑΕΚ 2000 - 2006 του ΥΠΕΠΘ με θέμα: Επιμόρφωση και Εξειδίκευση Εκπαιδευτικών και Στελεχών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες, Πάτρα
- Σταθοπούλου, Α. & Σίσκου, Κ. (2023) Ενίσχυση της προαγωγής της ψυχικής υγείας των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες: Ο ρόλος των κινήτρων και των ψηφιακών τεχνολογιών. *GSC Advanced Research and Reviews*, 16(01), 116 -128

- Raskind, M. (2003). Is There a Link between LD and Juvenile Delinquency? Research Trends: Schwab Learning
- Sako, E. (2016). The emotional and social effects of dyslexia. *European Journal of Interdisciplinary Studies* 2 (2),231-239.
- Snowling, M. J., & Melby-Lervåg, M. (2016). Oral language deficits in familial dyslexia: A meta-analysis and review. *Psychological Bulletin*, 142(5), 498-545. doi:10.1037/bul0000037
- Sofologi, M. Kougioumtzis, G.A. ,Efstratopoulou, M. Skoura, E. Savvoula et al.,(2022). *Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες και Ψυχοκοινωνικές Δυσκολίες στα Παιδιά. IGI Global. doi: 10.4018/978-1-7998-7359-4.ch002*
- Sroufe, L. A., & Rutter, M. (1984). The domain of developmental psychopathology. *Child Development*, 55(1), 17–29
- Στασινός, Δ. Π. (2016). Η Ειδική Εκπαίδευση 2020 plus: Για μια συμπεριληπτική ή ολική εκπαίδευση στο νέο-ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές (ανάθ. έκδ.). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Tatsiopoulos, P., Porfyri, G-N., Bonti, E., Diakogiannis, I. (2020) School Failure in a Girl with Specific Learning Difficulties, Suffering from Childhood Depression: Interdisciplinary Therapeutic. *Brain Sciences*, 10 (12), 992
- Thomson, P. (1995). *Stress factors in early education*. London: Whurr
- Τζουριάδου, Μ. (2011). *Μαθησιακές δυσκολίες. Θέματα ερμηνείας και αντιμετώπισης*. Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς
- Τρίγκα-Μερτίκα, Ε. (2010). *Μαθησιακές Δυσκολίες – Γενικές & Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες- Δυσλεξία*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Visser, L. Kalmar, J. Linkersdörfer, J. Ruth, G. Rothe, J. Marcus S-K, G. (2020) Comorbidities between specific learning disorders and psychopathology in elementary school children in Germany. *Frontiers in psychiatry* 11 292, 12 S DOI: 10.25656/01:22955
- Weems, C.F & Costa, M.N (2005). Developmental differences in the expression of childhood anxiety symptoms and fears. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 44(7):656-63. doi: 10.1097/01.chi.0000162583.25829.4b.
- Wong, B. Y. L., & Donahue, M. (2002). *The social dimensions of learning disabilities*. New Jersey:

Lawrence Erlbaum

Wong, B. Y. L. , & Graham, L., et al (2008). *The ABCs of Learning Disabilities*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Zelege, S. (2004). Self-concepts of students with learning disabilities and their normally achieving peers: A critical review. *European Journal of Special Needs Education*, 19 (2), 145- 170

Zuppardo, L., Rodríguez, F., Pirrone, C., & Serrano, F. (2020). Las repercusiones de la dislexia en la auto-estima, en el comportamiento socioemocional y en la ansiedad en escolares. *Psicología Educativa*, 26(2), 175–183

Zuppardo, L., Serrano, F., Pirrone, C., & Rodriguez-Fuentes, A. (2023). More Than Words: Anxiety, Self-Esteem, and Behavioral Problems in Children and Adolescents with Dyslexia. *Learning Disability Quarterly*, 46(2), 77-91.